



УДК 159.938.3:378
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-1-8

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ НАДІЙНОСТІ ПІДПРИЄМЦІВ У НАВЧАННІ ТА ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Лантух І.В., к. екон. н.,
доцент кафедри гігієни та соціальної медицини медичного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті розглядаються проблеми сучасних підходів до освіти фахівців підприємницької діяльності. Показані особливості виявлення соціальних та особистісних проблем підприємців, виділені й описані основні напрями психологічного супроводу фахівців у навчанні та різних сферах їх професійної діяльності. Психологічний супровід дає змогу розвивати творчий і внутрішній потенціал особистості, загальні та спеціальні здібності, а також регулює емоційно-вольовий стан підприємця та його позитивну мотивацію.

Ключові слова: фахівець, освіта фахівців, підприємець, психологічний супровід, надійність особистості підприємця, розвиток надійності підприємців, технології психологічного супроводу.

Лантух И.В. ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТНОЙ НАДЕЖНОСТИ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ В ОБУЧЕНИИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассматриваются проблемы современных подходов к образованию специалистов предпринимательской деятельности. Показано значение выявления социальных и личностных проблем предпринимателей, выделены и описаны основные направления психологического сопровождения предпринимателей в разных сферах их профессиональной деятельности. Психологическое сопровождение даёт возможность развивать творческий и внутренний потенциал личности, общие и специальные способности, а также регулирует эмоционально-волевое состояние специалиста и его позитивную мотивацию.

Ключевые слова: специалист, образование специалиста, предприниматель, психологическое сопровождение, надёжность личности предпринимателя, развитие надёжности предпринимателей, психологические технологии.

Lantukh I.V. PSYCHOLOGICAL SUPERVISION IN TEACHING AND DEVELOPMENT OF PERSONAL RELIABILITY OF PROFESSIONAL ACTIVITIES OF ENTERPRISE ACTIVITY

The article deals with the problems of modern approaches to the education of business entrepreneurs. The features of identification of social and personal problems of specialists, which revealed, and the main directions of psychological support of entrepreneurs in education and the various spheres of their professional activity are highlighted and described.

Studying the psychological characteristics of entrepreneurs, the researchers note that the entrepreneur – a specialist in the personal composition, which in their quest independently chooses a way of professional activity, bears personal responsibility for its results and combines the functions of the owner, manager and employee. An important aspect in this regard is psychological support. Psychological support can be defined as a common subject activity for the development of personality using a variety of forms of group and individual psychological work, which borders on education and correction. Training entrepreneurs and forming their professional reliability, enable business entities to be successful professionals. Psychological support enables to develop the creative and internal potential of the individual, his general and special abilities. Training entrepreneurs often regulate his the emotional and volitional state and positive motivation.

The main condition for psychological support is the achievement of a greater reliability of the expert, the substantiation and consistent implementation of the system of measures using modern technology and psychological technologies aimed at achieving the goal, while the basic psychological mechanism of implementation is the continuous assessment of the risk factors of entrepreneurs.

Key words: specialist, education of specialists, entrepreneur, psychological support, reliability of the entrepreneur's personality, development of reliability of entrepreneurs, technology of psychological support.

Постановка проблеми. У сучасній Україні актуалізується подальший розвиток транскордонного співробітництва з Європейським співтовариством і залучення України до світових виробничих ланцюгів, що стане основою для її входження до інтеграційних мегаблоків, зокрема ЄС, які передбачають виробничу кооперацію та співпрацю в усіх галузях і сферах функ-

ціонування суспільства. Першочергового значення набуває проблема формування особистості сучасного підприємця, виховання в нього якостей ділової надійної людини, як члена суспільства. У цьому аспекті актуальним є вирішення проблеми якісної підготовки майбутніх фахівців із підприємницької діяльності, що зумовлює пересмислення та методологічне обґрунтуван-

ня процесу бізнес-освіти та його психологічного супроводу.

Мета дослідження – проаналізувати шляхи підвищення ділової активності майбутніх фахівців, зокрема підприємців, де великого значення надається психологічному супроводу, який дозволяє розкрити позитивні якості особистості, знизити негативні явища та підвищити інтерес до успіху на благо своє та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові підходи до досліджуваної проблеми свідчать про те, що значних результатів у зміні різних аспектів психологічної структури особистості можна отримати завдяки цілеспрямованому використанню технологій психологічного впливу (В.І. Барко [4], В.О. Лефтеров [11], В.В. Крук [9], М.В. Худоянц [20]). Форми використання зазначених психологічних технологій можуть бути різними: психологічна допомога, психологічний супровід, психологічна підтримка, психологічний вплив та ін. Значна частина досліджень розкриває можливості психологічного супроводу як способу озброєння суб'єкта ефективними прийомами і методами діяльності та поведінки, причому як стосовно індивідуального (В.В. Крук [9], А.П. Москаленко [14], О.В. Тімченко, С.О. Лебедева [19]), так і колективного (Т.С. Яценко [21]).

У вітчизняній і зарубіжній науці феномен психологічного супроводу став предметом освоєння лише в останні десятиліття. Цією проблемою займалися як зарубіжні дослідники (А. Адлер [2], А. Маслоу [13], К. Роджерс [17]), так і вітчизняні (В.М. Безчастний [5], Е.Ф. Зеєр [8]). Теоретичні основи практики психологічного супроводу містяться у працях К.О. Абульханової [1], Б.Г. Ананьева [3], Л.С. Виготського [7], С.Л. Рубінштейна [18], О.М. Леонтьєва [10]. Як теоретико-методологічну основу психологічного супроводу можна визначити такі підходи: концепцію взаємин особистості (В.М. Мясіщев [15]); теорію і практику взаємин (К. Роджерс [17]); принцип системності (Б.Ф. Ломов [12]); принцип активності суб'єкта (О.М. Леонтьєв [10]).

Виклад основного матеріалу дослідження. У центрі уваги державної політики має бути особистість, а саме баланс складових частин життєдіяльності членів суспільства і розвиток їх прав і свобод. Використовуючи інструментарій сучасної науки

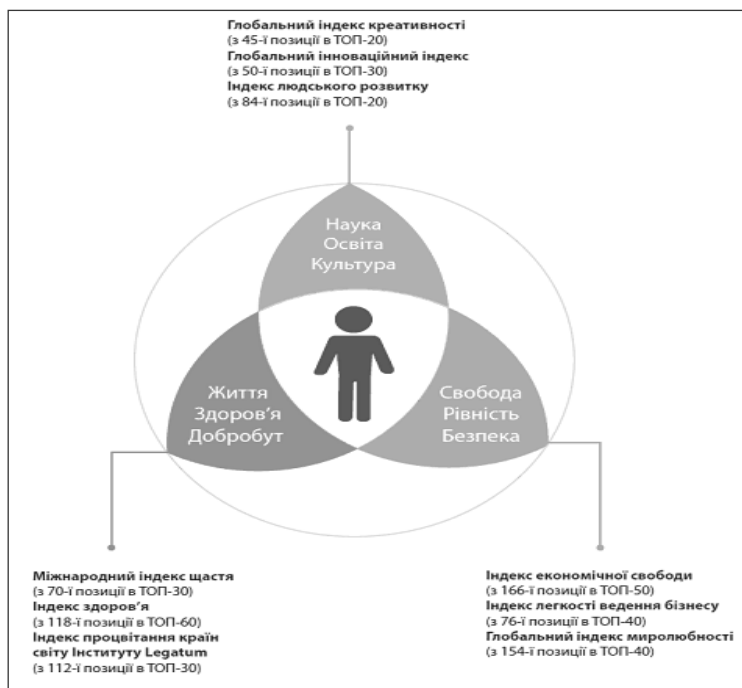


Рис. 1. Система індексів для моніторингу прогресу й оцінки

та практики рейтингового оцінювання країн світу, сформовано систему індексів, які дають змогу здійснити моніторинг прогресу та кількісне оцінювання головних компонентів антропоцентричної моделі розвитку національної економіки [16].

У сучасних умовах різні країни світу конкурують одна з одною за залучення творчих людей із підприємницькими талантами, що з посиленням глобалізації дає змогу якісно сформувати фахівців для суспільства. Це відображається в Індексі глобальної конкурентоспроможності, в якому інтегральне відображення дістали наведені індекси та показники [16] (рис. 1).

Безперечно, особистісні та професійні компетентності, що сприяють всебічній самореалізації підприємця в умовах глобалізаційних інформаційно-інноваційних тенденцій, формуються загальною і професійною освітою. Особливо активною й ефективною має бути соціалізація для тих суб'єктів, які цілеспрямовано орієнтуються на самореалізацію в рамках певних форм підприємницької активності. Одним із фундаментальних структурних елементів такої соціалізації є система освіти, від якісних і кількісних показників якої багато в чому залежить міжнародна конкурентоспроможність економіки України, її внутрішня стабільність, здатність до інноваційного розвитку (табл. 1).

Становлення інноваційної економіки України, заснованої на знаннях фахівців, вимагає формування відповідного рівня



Таблиця 1

Особистісні якості успішного підприємця

Інтелектуальні здібності	Риси характеру особистості	Набуті вміння	Якості, що перешкоджають успіху підприємців
Розвинене абстрактно-логічне мислення. Цікавість. Здатність засвоювати нові знання та навички. Інтуїція. Освіченість. Стратегічні ідеї. Пізнавальні якості. Креативність. Асертивність. Обдарованість. Навченість. Інформаційна зрілість. Довготривала пам'ять. Висока ерудованість.	Ініціативність. Гнучкість. Схильність до творчості. Сміливість. Впевненість у собі. Врівноваженість Самостійність. Амбіційність. Адекватність самооцінки. Обов'язковість. Енергійність. Надійність. Владність. Працездатність. Незалежність. Ентузіазм. Наполегливість. Принциповість.	Заручатися підтримкою, співпрацею. Завойовувати популярність і престиж. Висловлювати думки. Дипломатичність. Брати на себе ризик і відповідальність. Організовувати інших людей. Переконувати. Розуміти гумор. Розбиратися у людях.	Емоційна невірноваженість. Пасивність. Лень. Вразливість до нав'язування чужої волі. Надмірна старанність і пунктуальність. Підвищена тривожність. Нетерплячість. Агресивність. Грубість. Жадібність. Зарозумілість і власна значущість. Схильність до паніки. Дратівливість. Примхливість.

Таблиця 2

Основні функції підприємців

Економічна функція: Формування ринкової економіки Перехід управління економікою від держави до підприємців Ініціативний розвиток напрямів діяльності та нових технологій	Соціальна функція: Формування нової соціальної групи підприємців Зміна ставлення суспільства до бізнесу Соціальне забезпечення діяльності підприємців Благодійність у соціумі	Психологічна функція: Формування самосвідомості підприємців Розвиток активної позиції підприємця Здатність впливати на різні сторони життя суспільства Самореалізація в бізнесі
--	--	--

соціально-економічної, громадянської, моральної культури сучасного підприємця та його особистісної надійності. У зв'язку з цим достовірність особистісної надійності суб'єктів підприємницької діяльності може досягатися різнорівневими заходами, одним із яких є її забезпечення в процесі професійної підготовки через підвищення якості підприємницької освіти і через організацію психологічного супроводу [11].

На нашу думку, напрями підвищення якості підприємницької освіти полягають у такому:

- впровадження в навчальний процес передового досвіду розвинутих країн у сфері підприємницької бізнес-освіти;
- домінування практичних аспектів організації підприємницької справи під час навчання;
- перманентне застосування інноваційних технологій, методів навчання та інформаційних технологій;

– забезпечення якісного навчання студентами іноземних мов;

– інтенсивне залучення провідних (вітчизняних і зарубіжних фахівців) підприємницької освіти й успішних підприємців для теоретичного і практичного навчання студентів;

– впровадження коучинг-технологій освіти;

– підвищення мобільності студентів, сприяння їх зарубіжній практиці;

– підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу на підставі стажування у провідних університетах, у т. ч. закордонних, успішних компаній і фірмах.

Водночас слід відзначити: по-перше, становлення конкурентоспроможної інноваційної економіки, здатної до стійкого зростання, розвитку якої неможливо досягнути без докорінної трансформації економіки й модернізації системи освіти, особливо економічної та психологічної, з наголосом на бізнес-освіту; по-друге, в умовах зазна-

Таблиця 3

Психологічний супровід підприємців

Умови психологічного впливу на розвиток надійності успішного підприємця		Корекція негативізму підприємців	Основні напрями психологічного супроводу
Внутрішні умови	Зовнішні умови	1. Нерішучість. 2. Низька мотивація. 3. Емоційна нестабільність. 4. Екстернальність. 5. Тривожність. 6. Низький професіоналізм. 7. Професійна деформація. 8. Неконструктивні установки. 9. Боязливність невдач.	1. Оцінка поведінки діяльності та ставлення до самоконтролю. 2. Вплив на формування оптимальних управлінських рішень у діяльності. 3. Формування особистісних якостей і розвиток надійності. 4. Регулювання взаємин фахівців. 5. Мінімізація порушень підприємців.
1. Загальні та спеціальні здібності. 2. Емоційно-вольові якості. 3. Внутрішній потенціал. 4. Творчий потенціал. 5. Ресурс активності. 6. Задоволення потреб. 7. Висока відповідальність. 8. Самостійність у виборі діяльності. 9.Самореалізація.	1. Соціальне середовище. 2. Колективна сумісність. 3. Рівень організаційної діяльності. 4. Стиль управлінської організації підприємства. 5. Сучасні напрями організації підприємства у суспільстві.		

ченої економіки українського суспільства неможливо бути успішним у підприємницькій діяльності без опанування знаннями і вміннями, професійними компетентностями, необхідними для ведення бізнесу. Це є важливим завданням бізнес-освіти і запорукою розвитку особистісної надійності як основи підприємницького успіху [6].

Психологічний супровід розглядається як багатовимірний процес, зосереджений на позитивних сторонах і перевагах особистості, що сприяє відновленню віри в себе і свої можливості, підвищенню резистентності особистості до дестабілізуючих зовнішніх і внутрішніх чинників. Поняття «психологічний супровід» використовується широко й багатозначно. Е.Ф. Зеєр визначає його як рух разом зі змінами особистості. Водночас це вивчення, формування, розвиток, корекція і становлення особистості. Автор зазначає, що філософською основою системи супроводу особистості є концепція вільного вибору як умова розвитку фахівця [8]. Вихідним положенням для формування теоретичних основ психологічного супроводу став особистісно орієнтований підхід, у логіці якого розвиток особистості професіонала розуміється автором як вибір і освоєння суб'єктом тих чи інших інновацій і шляхів становлення. Як зазначає Е.Ф. Зеєр, кожна ситуація вибору породжує множинність варіантів рішень, опосередкованих різними умовами. Супровід може трактуватися як допомога суб'єкту в формуванні орієнтацій поля розвитку, за яке

він сам відповідає. Важливим положенням цього підходу виступає пріоритет опори на внутрішній потенціал суб'єкта, а отже, на його право самостійно здійснювати вибір і нести за нього відповідальність [8].

У процесі психологічного супроводу здійснюється вплив людей один на одного, під час якого відбувається зміна механізмів регуляції поведінки й діяльності підприємця. Як засоби психологічного впливу використовуються вербальна, невербальна інформація, залучення суб'єкта в сумарно організовану діяльність, яка регулюється ступенем і рівнем задоволення потреб [5] (табл. 3).

До методів психологічного впливу в умовах регулювання відносин підприємців дослідники включають такі заходи: навіювання, керівництво й управління, втручання, прийняття особистості фахівця, розуміння і співчуття, довіри, емпатію, рефлексію, ідентифікацію. У загальному вигляді під психологічним супроводом автори розуміють методи, що забезпечують створення умов для формування оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору суб'єкта. На їх думку, в логіці системно орієнтованого підходу психологічний супровід – це взаємодія супроводжуючого й супроводжуваного, що розглядається як допомога суб'єкту у вирішенні проблем [5].

Ми вважаємо, що психологічний супровід можна визначити як спільну предметну діяльність із розвитку особистості з використанням різноманітних форм групової й



індивідуальної психологічної роботи, яка межує з навчанням і корекцією. З урахуванням проблеми нашого дослідження це передбачає використання активних методів психології для роботи з суб'єктами підприємницької діяльності з метою вирішення завдань щодо розвитку їх особистісної надійності.

У межах концептуального дослідження психологічного супроводу особистісної надійності професійної діяльності фахівців В.В. Крук обґрунтовує такі положення [9]:

1. Забезпечення особистісної надійності фахівця може бути ефективно реалізоване за рахунок створення цілісної системи регулятивно-оціночної оптимізації особистісно-професійної поведінки з метою його відповідності встановленим і підтримуваним соціально відповідальним професійним нормам і вимогам.

2. Прийнята фахівцем особистісно детермінована нормативність поведінки може різною мірою поширюватися на поведінку поза професійною діяльністю.

3. Особистісна надійність фахівця як суб'єкта є психологічним утворенням із різним ступенем усвідомлення його поведінки в різних ситуаціях: через специфіку функціонування його психіки та впливу чинників негативного середовища.

4. Критично важливою умовою особистісної надійності фахівця є принципова неприпустимість зміни його свідомості під впливом хімічних речовин (психотропних або аналогічних їм за дією на психіку речовин, препаратів, алкоголю та ін.), суґестивних психотехнік, енергоінформаційних впливів, психічної нестійкості, психофізіологічного зриву, виснаження.

5. Особистісна надійність фахівця розглядається як інтегральне когнітивно-довільно-мотиваційне психологічне утворення, що спирається на симптомокомплекс психофізичного благополуччя та виявляється в динаміці професійно-критичних показників нормативності та вразливості поведінки.

6. Оцінка поведінки у фаховій діяльності підприємця створює зовнішній кільцевий механізм контролю поведінки, якщо реалізується постійно, у дискретному режимі з боку уповноважених осіб та оточуючих фахівців і не виконує каральних дисциплінарних функцій.

7. Цілісність системи забезпечення особистісної надійності фахівця ґрунтується на системно-ситуативному аналізі його поведінки, динамічно-прогностичної моделі та використанні адекватного сучасним вимогам і можливостям інструментарію реалізації механізму безперервної оцінки.

В основу психологічного супроводу особистісної надійності покладено декілька теоретично обґрунтованих і перевірених практикою конструктів:

– здійснювані щодо спеціаліста заходи професійного відбору, підбору, підготовки, психологічного супроводу досягли певної межі можливостей і не дозволяють забезпечити його надійність, тобто відповідність встановленим професійним вимогам поведінки, діяльності, здоров'я;

– враховуючи особливості людської природи (схильність до спокус, помилок, слабкості, хвороби та ін.), будь-який, без винятку, фахівець є потенційним внутрішнім порушником (свідомим чи несвідомим) і становить внутрішню загрозу;

– внутрішня загроза є найуразливішою ланкою надійності, а також чинної системи управління й контролю у зв'язку з тим, що фахівець володіє доступом, повноваженнями, знаннями, можливостями, навичками, прихованою або неусвідомленою мотивацією та ін., що в сукупності полегшують вчинення порушень без належних заходів своєчасного реагування, та, за певних обставин, може призводити до особливо тяжких наслідків;

– критично важливі для надійності фахівця порушення зумовлені професійними (неадекватною мотивацією, непідготовленістю, стресом, професійною деформацією та ін.), функціональними (невідповідністю або недостатністю функціональних ресурсів організму та їх регулювання для виконання професійних завдань) і особистісними (зв'язками з криміналом, корисливими прагненнями, ігровими, хімічними та іншими захопленнями та залежностями, психічною нестійкістю, стресовими розладами та ін.) ризиками, що можуть бути своєчасно виявлені та припинені;

– переважна управлінська практика мінімізації порушень із боку фахівця, шляхом посилення контролю за ним, покарання на певному етапі суперечить базовим механізмам функціонування психіки (тестуванню реальності, захисту Еґо та ін.) та її призначенню (забезпеченню виживання, уникненню загроз, задоволенню потреб тощо), що призводить до посилення помилок, обмежень, правопорушень з усім подальшим комплексом негативних наслідків;

– збільшення надійності фахівця (більша відповідність установленим вимогам за призначенням) може бути досягнуте додатковими заходами, спрямованими на зменшення причин порушень і внутрішніх загроз [9].

Таким чином, головною метою забезпечення особистісної надійності є оцінка стилю, обмежень, ресурсів та актуалізація

суб'єктно-діяльнісної довільної саморегуляції фахівця відповідно до встановлених вимог. Дотримання зазначених вище положень досягається адекватністю вибору та реалізації алгоритму, процедур і технологій проведеної роботи, заснованої на розумінні її сутності, змісту, принципів, механізму та закономірностей. У динамічному плані вона реалізується у вигляді ситуативно-зумовленої різночасової вираженості повторюваності двох (первинна оцінка – безперервна оцінка) або трьох (первинна оцінка – безперервна оцінка – допомога з оцінюванням результатів) послідовно змінюваних етапів професійної роботи психологів і задіяних у цьому осіб. Провідним психологічним механізмом забезпечення особистісної надійності фахівця є безперервна оцінка поведінки за критично значущими для професійної діяльності показниками.

Висновки з проведеного дослідження.

Вивчаючи психологічні особливості підприємців, можна констатувати, що підприємець – це фахівець особистісного складу, який у своєму прагненні самостійно обирає спосіб професійної діяльності, несе особистісну відповідальність за її результати і поєднує функції власника, керівника і працівника. Навчання підприємців і формування їх професійної надійності дозволяють суб'єктам підприємницької діяльності бути успішними фахівцями. Водночас у підприємницькій діяльності можуть проявлятися негативні якості: пасивність, лінь, агресивність, грубість та ін. Психологічний супровід дає змогу розвивати творчий і внутрішній потенціал особистості, його загальні та спеціальні здібності, а також регулює емоційно-вольовий стан підприємця та його позитивну мотивацію. Основною умовою психологічного супроводу є досягнення більшої надійності фахівця, обґрунтування і послідовна реалізація системи заходів із використанням сучасних технічних засобів і психологічних технологій, спрямованих на досягнення поставленої мети, базовим психологічним механізмом реалізації слугує безперервна оцінка чинників ризику підприємців.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова К.А. Психология и сознание личности. Проблемы методологии, теории и исследования реальной личности. Воронеж : НПО «МОДЭК», 1999. 216 с.
2. Адлер А. Понять природу человека. Пер. с англ. Санкт-Петербург : Академический проект, 2000. 106 с.

3. Ананьев Б.Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. Москва : Директ-Медиа, 2008. 122 с.
4. Барко В.І. Професіографічний опис основних видів діяльності в органах внутрішніх справ України. Київ, 2007. 100 с.
5. Бесчастный В.М., Гребеньков Г.В. Социально-психологические основы управления индивидом и группой. Донецк : ДЮИ, 2006. 160 с.
6. Вагонова О.Г., Горпинич О.В., Шаповал В.А. Бизнес-освіта як чинник імплементації економіки знань. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 3. С. 142–154.
7. Выготский Л.С. Психология развития человека. Москва : Смысл ; Эксмо, 2005. 136 с.
8. Зеер Э.Ф. Психология личностно-ориентированного профессионального образования. Екатеринбург : Урал, 2000. 258 с.
9. Крук В.М. Психология обеспечения личностной надёжности специалиста : монография. Москва : Изд-во НИИ радиоэлектроники и лазерной техники МГТУ им. Н.Э. Баумана, 2012. 376 с.
10. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Смысл, 2004. 352 с.
11. Лефтеров В.О. Психологические тренинговые технологии в органах внутренних дел : монография. Донецк : ДКМ, 2008. 342 с.
12. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Москва : Наука, 1999. 350 с.
13. Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург : Питер, 2007. 352 с.
14. Професійна адаптація працівників МВС / А.П. Москаленко, Д.О. Кобзін ; за ред. В.О. Соболева. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 70 с.
15. Мясичев В.Н. Психология отношений / под ред. А.А. Бодалева. Москва ; Воронеж : НПО «МОДЕК», 1998. 363 с.
16. Проект Закона про Стратегію впровадження моделі збалансованого розвитку України до 2030 р. № 9015-1 від 20 серпня 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64515 (дата звернення: 04.01.2019).
17. Роджерс К. Консультирование и психотерапия. Москва : Изд-во Института психотерапии, 2006. 512 с.
18. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание человека. Человек и мир. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 512 с.
19. Тімченко О.В., Лебедєва С.Ю. Психологічне забезпечення професійної та функціональної надійності фахівців снайперських груп спеціальних підрозділів МВС України : монография. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. 215 с.
20. Худоянц М.В. Влияние стиля индивидуальности на выбор субъектом психологических защитных механизмов в процессе правонарушений : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01, 19.00.06. Сочи, 2003. 118 с.
21. Яценко Т.С. Основы глубинной психокоррекции: феноменология, теория і практика : навчальний посібник. Київ : Вища школа, 2006. 382 с.